

Structuurrapport Leerstoel Geschiedenis van de Psychiatrie

1. Algemeen

De leerstoel 'Geschiedenis van de psychiatrie', is onderdeel van een samenwerkingsverband tussen de faculteiten Geesteswetenschappen en Geneeskunde. De leerstoel wordt voor 5 jaar ingesteld als *endowed chair*, heeft een omvang van 0.4 fte., en wordt gefinancierd door de Stichting Leerstoel Geschiedenis van de Psychiatrie. De leerstoel wordt in beginsel geplaatst binnen de afdeling Cultuurgeschiedenis van het departement Geschiedenis en Kunstgeschiedenis van de faculteit Geesteswetenschappen, maar een gecombineerde aanstelling bij de faculteiten Geesteswetenschappen en Geneeskunde/UMC behoort tot de mogelijkheden.

Qua thematiek sluit de leerstoel aan bij de onderwerpen die binnen de onderzoeksgroep Cultuurgeschiedenis aan de orde zijn, zoals (de sociale context van) kennis-, wetenschaps- en universiteitsgeschiedenis. Daarnaast sluit deze leerstoel aan bij interdisciplinaire ontwikkelingen in onderwijs en onderzoek op het gebied van de zogenaamde Medical Humanities. De leerstoelhouder levert bijdragen aan het door de School Geschiedenis en Kunstgeschiedenis verzorgde onderwijs op bachelor- en masterniveau op het terrein van de historische behandeling van onder andere psychologische/psychiatrische thema's en van de wetenschapsgeschiedenis. In de faculteit Geneeskunde draagt de kandidaat bij aan het bachelor- en masteronderwijs in het curriculum van de neurowetenschap en de psychiatrie, en het onderwijs binnen de medische vervolgopleiding psychiatrie. Ook is er aansluiting met het onderzoek in het Speerpunt Brain, met name met betrekking tot het aandachtsgebied arts-patiënt relatie en medische besluitvorming.

De leerstoel onderhoudt banden met het Descartes Centre, dat de ontwikkeling van de brede en vergelijkende wetenschapsgeschiedenis in een samenwerkingsverband van alle faculteiten van de Universiteit Utrecht voorstaat. Aansluiting wordt gezocht bij de universitaire Strategische Thema's Institutions for Open Societies en Life Sciences.

De instelling van deze leerstoel sluit aan op de *endowed chair* 'Geschiedenis van de psychiatrie' die sinds 2014 bij het Departement Geschiedenis en Kunstgeschiedenis was geplaatst, en werd bekleed door Dr. Joost Vijzelaar.

2. Het vakgebied geschiedenis van de psychiatrie

De geschiedschrijving van de geestelijke gezondheidszorg (GGZ) maakt deel uit van de medische geschiedenis en is als zodanig weer een onderdeel van zowel de wetenschapsgeschiedenis als de sociale en cultuurgeschiedenis. Sinds de late jaren zeventig heeft zich in Nederland een opvallende belangstelling voor de geschiedenis van de psychiatrie en de geestelijke gezondheidszorg gemanifesteerd, blijkend uit breed onderzoek (onder andere in de vorm van een NWO-programma), een stroom van publicaties en blijvende aandacht voor het erfgoed, culminerend in de oprichting van het Dolhuys, het Museum van de Geest in Haarlem.

De aandacht voor de geschiedenis van de GGZ heeft alles te maken met de specifieke kenmerken van deze sector in de zorg. Zo is de GGZ, meer nog dan de gewone geneeskunde en gezondheidszorg, verweven met de maatschappij en de cultuur, zoals geïllustreerd wordt door de 'antipsychiatrie' in de jaren zeventig, de opkomst van de herstelbeweging in de jaren tachtig, de 'stemmenhorenbeweging' in de jaren negentig en door hedendaagse discussies over co-creatie tussen ervaringskennis en praktijkkennis of over het gebruik van antidepressiva bij psychische problemen in de prestatie maatschappij. Zowel de problemen die in de psychiatrie gedefinieerd en behandeld worden als de maatschappelijke en culturele respons daarop staan onder invloed van bredere maatschappelijke, culturele en sociaalpsychologische processen. In de GGZ doen zich daarbij ingrijpende, paradigmatische omslagen voor: zwoer men in de jaren zeventig bij een psychologische en sociale benadering, vanaf de jaren negentig gaf de biologische (neuro)psychiatrie de toon aan. Decennia van intensief biologisch onderzoek hebben echter geen betere diagnostische of therapeutische praktijken opgeleverd. De vraag die nu voorligt is hoe de GGZ kan komen tot een vorm van co-creatie met het existentiële leermodel van psychisch lijden dat wordt

gehanteerd in de zich snel uitbreidende herstelacademies. Bij alle veranderingen zijn daarnaast sterke continuïteiten en lange ontwikkelingstrends aan te wijzen, zoals de telkens terugkerende erkenning van het belang van empowerment, reductie van stigma, participatie en rehabilitatie, of het streven naar integratie van de zorg in de samenleving in de laatste vijftig jaar. De combinatie van gevoeligheid voor culturele ontwikkelingen, de omslagen in het denken, het bestaan van lange trends en onmiskenbare continuïteiten, maken historische reflectie in de GGZ zinvol en noodzakelijk bij het uitzetten van beleid of de bezinning op zorginhoudelijke vernieuwingen.

Het voorwerp van onderzoek wordt bij de geschiedenis van de psychiatrie bepaald door de veranderende definitie van en omgang met 'psychische klachten en stoornissen' in samenhang met de veranderende aard en organisatie van de zorg en behandeling in de context van wetenschap, ervaringskennis, maatschappij en cultuur. Daarbij wordt behalve van de methoden van het historisch onderzoek gebruik gemaakt van inzichten uit de filosofie, de sociale wetenschappen, de psychiatrie en de geneeskunde.

3. Landelijke situatie

De leerstoel is in Nederland uniek en in Europees perspectief een van de heel weinige. Er bestaan in Nederland wel drie leerstoelen op het vlak van de medische geschiedenis (Rijksuniversiteit Groningen, prof. dr. H.G. Knoeff; Vrije Universiteit Amsterdam, Prof. dr. Manon S. Parry; Universitair Medisch Centrum Utrecht, prof. dr. F. Huisman). Binnen de programma's van deze leerstoelen ligt het accent op de algemene geneeskunde, de somatische gezondheidszorg en de invloed van wetenschappelijke kennis op de praktijk; psychiatrie maakt er geen (vast) onderdeel van uit. Voor de behartiging van het specifieke onderwerp geschiedenis van de psychiatrie en de geestelijke gezondheidszorg is de leerstoel derhalve van eminente betekenis.

Geschiedenis is geen thema waarvoor structurele aandacht bestaat binnen de vakgroepen psychiatrie van de Nederlandse universiteiten. In de geestelijke gezondheidszorg als sector is de behoefte aan historische verdieping echter nadrukkelijk aanwezig.

Specifiek met betrekking tot het thema psychiatrie ligt samenwerking voor de hand met mw. dr. G. Blok, hoogleraar Geschiedenis van mentale gezondheid en cultuur aan de Open Universiteit, Heerlen, en met dr. T. Bolt, universitair hoofddocent medische geschiedenis aan het Erasmus Medisch Centrum te Rotterdam.

4. Geschiedenis van de psychiatrie in de faculteiten Geesteswetenschappen en Geneeskunde

Binnen de *endowed* leerstoel 'Geschiedenis van de psychiatrie' zijn in de laatste tien jaar enkele langere onderzoekslijnen tot ontwikkeling gebracht, rond (a) de patiënt, (b) diagnose en therapie, en (c) de vormgeving van de zorg op institutionele en landelijke schaal. Dit onderzoek is in belangrijke mate gekoppeld geweest aan de belangstelling en de expertise van de leerstoelhouder. Het betreft hier echter belangrijke thema's die ook in de toekomst tot het werkveld van de leerstoel kunnen behoren.

De leerstoel maakt deel uit van de ambitie van het departement GKG om de maatschappelijke waarde van historisch onderzoek sterker op de voorgrond te plaatsen. Daarom vormt derde-geldstroom onderzoek, gefinancierd door partijen uit de GGZ-sector en de overheid, een wezenlijk onderdeel van het programma van de leerstoel. De afgelopen jaren zijn zes omvangrijke onderzoeksprojecten uitgevoerd, in opdracht van de Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie (NVvP), de Inspectie voor de Gezondheidszorg (IGZ), een viertal GGZ instellingen en ZonMW samen met het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

De leerstoel zelf draagt bij aan deze werkwijze en wordt betaald door belanghebbenden, i.c. de Stichting Leerstoel Geschiedenis van de Psychiatrie, waarin een groot aantal organisaties uit het veld van de GGZ vertegenwoordigd is.

In het onderwijs levert de leerstoel wetenschapshistorische bijdragen aan de opleiding Geschiedenis (Geesteswetenschappen), de opleiding Geneeskunde, de AIOS-opleiding (arts in opleiding tot specialist) in de Psychiatrie (Geneeskunde), en aan nascholingen van professionals. De leerstoelhouder is verantwoordelijk voor het creëren van wetenschappelijke *Nachwuchs* doordat hij/zij bij studenten belangstelling wekt voor het

onderwerp van de geschiedenis van de psychiatrie en studenten begeleidt bij (eind)werkstukken, scripties, stages en promoties.

5. Profiel leerstoelhouder

De leerstoelhouder is een gepromoveerd historicus (met belangstelling voor de psychiatrie) of psychiater (met belangstelling voor de geschiedenis), gespecialiseerd op het gebied van de geschiedenis van de psychiatrie, met een uitstekende onderzoekreputatie, ervaring op het terrein van onderzoekontwikkeling en -begeleiding, relevante onderwijservaring en sterke communicatievaardigheden. De te benoemen hoogleraar zal zich door middel van hoogstaande publicaties nadrukkelijk hebben gemanifesteerd op het gebied van de geschiedenis van de psychiatrie, met name in Nederland. De leerstoelhouder beschikt aantoonbaar over ervaring op het gebied van kennisvalorisatie, zodanig dat de maatschappelijke component van het profiel van de leerstoel zichtbaar is.

Binnen de Faculteit Geesteswetenschappen zal de leerstoelhouder samenwerken met onderzoekers van het departement Geschiedenis en Kunstgeschiedenis en dan met name diegenen die gelieerd zijn aan de afdeling Cultuurgeschiedenis. Binnen de faculteit Geneeskunde zal worden samengewerkt met de afdeling Psychiatrie binnen de Divisie Hersenen van het UMC Utrecht en met de afdeling Medical Humanities van het Julius Centrum voor Gezondheidswetenschappen en Eerstelijns geneeskunde. Buiten deze faculteiten zal de leerstoelhouder met wisselende intensiteit relaties dienen te onderhouden met leerstoelhouders en onderzoekers binnen het Descartes Centre, de Faculteit Sociale Wetenschappen en het Willem Pompe Instituut (REBO). Deze samenwerking zal ook gestalte dienen te krijgen op het vlak van onderwijs, zowel bij disciplinaire als interdisciplinaire opleidingsprogramma's en in het onderwijs aan professionals die werkzaam zijn in het veld van de geestelijke gezondheidszorg.

6. Vereiste kernkwaliteiten

De kandidaat dient te beschikken over de volgende kernkwaliteiten:

Onderzoek:

- een promotie binnen het vakgebied van de geschiedenis van de psychiatrie;
- diepgaande kennis van fundamenteel en toegepast onderzoek op het terrein van de geschiedenis van de psychiatrie;
- uitstekende staat van dienst als senior-onderzoeker, onder meer blijkend uit recente relevante publicaties en werfkracht en uit de disseminatie van onderzoeksresultaten naar stakeholders, patiënten en het publiek
- bewezen vermogen om eigen, vernieuwende onderzoekslijnen en projecten op te zetten;
- bewezen succes als coach voor jonge onderzoekers en begeleider van promovendi;
- succes in het werven van onderzoeksubsidies in de tweede en derde geldstroom.

Onderwijs:

- motiverend en gemotiveerd docentschap;
- de capaciteit om onderdelen in de genoemde onderwijsprogramma's te verzorgen op zowel bachelor- als masterniveau en zowel in het Nederlands als het Engels;
- vermogen om bij te dragen aan vernieuwing en verbreding van onderwijs.

Kennisbenutting:

- uitstekende kennis van het werkveld van de GGZ en zijn instituties in Nederland en daarbuiten;
- ruime ervaring met, en een open oog voor, de mogelijkheden de maatschappelijke betekenis van het thema van de leerstoel uit te dragen en vorm te geven;
- een sterk netwerk van niet-universitaire partners op het relevante terrein;
- in staat tot het vertalen van onderzoeksresultaten naar in het veld toe te passen kennis.

Management en bestuur:

- ervaring als onderzoeksleider;
- communicatieve en organisatorische vaardigheden die passen bij de aard en zwaarte van deze functie;
- vermogen te opereren als teamspeler met zowel leidinggevende als sociale capaciteiten.